

HALKODALARI

Halkevleri ve Halkodaları

1940 YILI

Halkodası	141
Azı sayısı	13.909
Faydalanan	645.720
Konferanslar	1.264
Konuşma	3.242
Kitap sayısı	16.120
Kitap okuyan	96.017
Açılan sergi	27
Temsil Kukla Karagöz	419
Aile toplantısı	145

Halk ve Halkçılık Kavramları

Halk sözcüğünden ne kastedildiği bilinmedikçe veya anlaşılmadıkça Halkevlerinin de ne anlama geldiği belirlenemez. Halkevleri girişiminin temelinde halk ve halkçılık kavramları yatmaktadır (Çeçen, 1990: 23)

Dilimizde kullanılan halk deyimi İngilizce “the people”, Fransızca “le peuple” karşılığıdır. Eski dilde “ahali” kelimesi de aynı anlamı ifade eder. Osmanlı devletinde “halk” aydınların ve ayrıcalıklı kişilerin (bürokrat, yüksek dereceli memur vb.) dışında kalan insan topluluğu olarak ifade edilmiştir. “Halk” sözcüğünün Türk Milletini ifade ettiği ilk kez Ziya Gökalp tarafından savunulmuş, Atatürk ile birlikte Milli şuurumuza yerleşmiştir. Atatürk’e göre; Türkiye’de yerleşmiş, dili, soyu, dini ve felsefi inancı ne olursa olsun bu topraklarda yaşama arzusunda olan herkes Türk halkını oluşturur (Bulut: 2024: 1).

Halkevlerinin Doğuşu

-Halk eğitiminin yetersiz olması

Kemalist devrimlerin halka zamanında ve tam olarak yansımaması

-Alman eyaletlerinde yurttaşevi,

-Selim Sırrı Tarcan İsveç deneyi (halk eğitimi)

-Vildan Aşır Savaşır (Orta Avrupa ülkeleri halk eğitimi incelemeleri) (Çeçen, 1990: 87-94).

Halkevlerinin Kuruluşu

Mustafa Kemal'in düşünce yapısının oluşumunda Fransız Devrimi'nin çok önemli rolü olmuştur. Fransız Jakoben kulüpleri halkokulları olarak devrimin kitle ile bağlarını sağlıyordu (Çeçen, 1990: 95,96).

Türkocakları Sorunu

Türk Ocağı, II. Meşrutiyet Devri'nin sağladığı hürriyet ortamında kurulan Türkçü derneklerden biridir. Bu derneklerin en uzun ömürlüsü ve en etkin olması bakımından yakın tarihimizde mühim bir yer teşkil etmektedir. (Karaer, 1989: 18).

Türk Ocağı, II. Meşrutiyet Devri'nde, kuruluş sırasına göre,
Türk Derneği (Kasım 1908)

Türk Yurdu (Ağustos 1911) isimli ve aynı görüşleri benimseyip savunan milliyetçi derneklerin üçüncüsüdür. Türk Derneği yerini Türk Yurdu'na, Türk Yurdu da Türk Ocağı'na bırakmıştır (Akyüz, 1986: 202).

Türk Ocağı, tüzüğünün I. maddesinde belirtildiğine göre, resmen 25 Mart 1912'de kurulmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Türklerin "kültürel, sosyal ve iktisadi seviyelerinin yükselmesine politikaya girmeden hizmet edebilecek büyük ve ciddi bir milliyetçi derneğin kurulması" fikri, önce İstanbul'da Fransızca çıkmakta olan Jeune Turc (Genç Türk) isimli bir gazete tarafından ve daha çok Celal Nuri İleri'nin yazılarında ortaya atılmış ve bu görüşü benimseyen İstanbul Tıp Fakültesi öğrencileri harekete geçerek bu konuda kendilerine yardım edebileceklerine inandıkları bazı aydınlarla müracaata karar vererek ocakların kurulma süreci başlamıştır. (Akyüz,1986: 202).

Türkocakları, İttihat ve Terakki hareketinin bir parçası olarak kurulmuştur.

Kuruluşunda Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçora, Fuat Köprülü, Mehmet Emin Yurdakul, Halide Edip Adıvar, Hüseyin Cahit Yalçın, Akıl, Muhtar ve Hamdullah Suphi Tanrıöver gibi önde gelen sanat ve düşün adamları görev almışlar ve bu ocaklar aracılığı ile Türk ulusculuğunu örgütleyerek Osmanlı imparatorluğu içindeki Türkleri diğer azınlıkların dışında bir araya getirerek örgütlemişlerdir. (Çeçen, 1990: 99).

Türkocaklarının Kapatılması

Türkocakları'nın amacı, tüzüğün ikinci maddesinde "İslam kavimlerinin başlıca önemlisi olan Türklerin, ulusal terbiyeye bilimsel, sosyal ve ekonomik düzeylerini geliştirmek ile Türk ırk ve dininin olgunlaşmasına çalışmak" biçiminde belirtiliyordu Laikliğin bir ulusal gereksinme olmadığını yalnızca Avrupa öykünmeciliği olduğunu,

hafta tatilinin cuma günü olması gerektiğini,

Arapça öğrenimin İslam beraberliğini sağlayacağını,

Giyim devriminin ise Türk insanını geleneksel karakterinden uzaklaştıracağını ileri sürüyorlardı.

Türkocakları'na göre Atatürk devrimleri ile Türk ulusu bir sarsıntı geçirmekte, ulusal kültürümüz devrimler .yüzünden kısırlaşmakta ve ülkede önemli bir bunalım yaratmaktadır. Bu nedenle Atatürk devrimleri terkedilmelidir. Ülkede demokrasi onlara göre ancak ulusal ideal ile gerçekleşebilir Atatürk'ün sistemi yabancılardan alınmadır, totaliter olduğu için diğer düşüncelere yer vermemektedir.

Serbest Fırka ve Kubilay olayları bardağı taşıran son damla oluyor ve 24 Mart 1931 günü açıklanan bir genelge ile ülkedeki tüm ulusçu ve cumhuriyetçi güçleri birleştirmek üzere Türkocakları'nın tüzel kişiliğine son veriliyor ve bunlar Cumhuriyet Halk Fırkası ile birleştirilmiştir (Çeçen, 1990: 100-103).

Hamdullah Suphi Tanrıöver Türk Ocaklarının kendi kendini feshetme sebebini şöyle izah etmiştir.

«Memleketimizde bir salgın vardır; intihar salgını. Gazetelere bir tebligat yapıldı. İntihardan bahsetmeyiniz. Her gün okuduk. Kazara pencereden düşenler, yanlışlıkla zehir içenler var. Müesseseler için de böyle oldu. Kapattık demeyiniz, kendi kendilerini feshettiler deyiniz. Arkadaşlar, Birinci TBMM’de hizipler olduğunu hatırlıyor musunuz? Kendi kendilerini feshettiler. Memleketimizin çok maruf 3-4 devlet adamının, siyaset adamının eliyle Terakkiperver Fırkası kuruldu. O da kendi kendini feshetti. Talebe Birlikleri, Muallimler Birliği, Türk Ocakları, Gazeteciler Cemiyeti, İhtiyat Subaylar Cemiyeti, Türk Kadınlar Birliği ve saire bir sürü intihar. Bu vakalar yakın tarihimizin çok hazin bir safhasıdır. Sebep, ilan edilmiş olan şu bütün kuvvetleri bir elde toplamak arzusudur.» (TBMM Tutanak Dergisi, 109. Birleşim; Akt: Özer, 1978: 69).

Halkevlerinin Kuruluşu

Cumhuriyet yönetiminin Avrupa'ya eğitime gönderdiği gençlerden Vildan Aşır Savaşır Avrupa'da halk eğitimini incelemiş ve Çekoslovakya'daki Sokol'lar örneği dikkatini çekmiştir. Ankara Radyosunda bunun üzerine bir konferans vermiş, bunun üzerine Atatürk kendisini arayarak tebrik etmiş ve bazı çalışmalar için hazır olmasını istemiştir.

Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip kapatılan Türkocağı binasında toplantıya katılan aydınlara Atatürk'ün halkevlerinin kuruluşu ile ilgili direktifini iletmiştir (Çeçen, 1990: 107-108).

Halkevlerinin Kuruluşu

Halkevlerinin hedefi, Türk devriminin temel prensiplerinin egemenliğı ve ebedileşmesi için bu vasıflarda kuvvetli yurttaşlar yetiştirilmesini, ulusal karakterin Türk tarihinin ilham ettiği düzeylere çıkarılmasını, güzel sanatların yükseltilmesini, ulusal kültürün, bilimsel faaliyet ve hareketlerin güçlendirilmesini sağlamaktı.

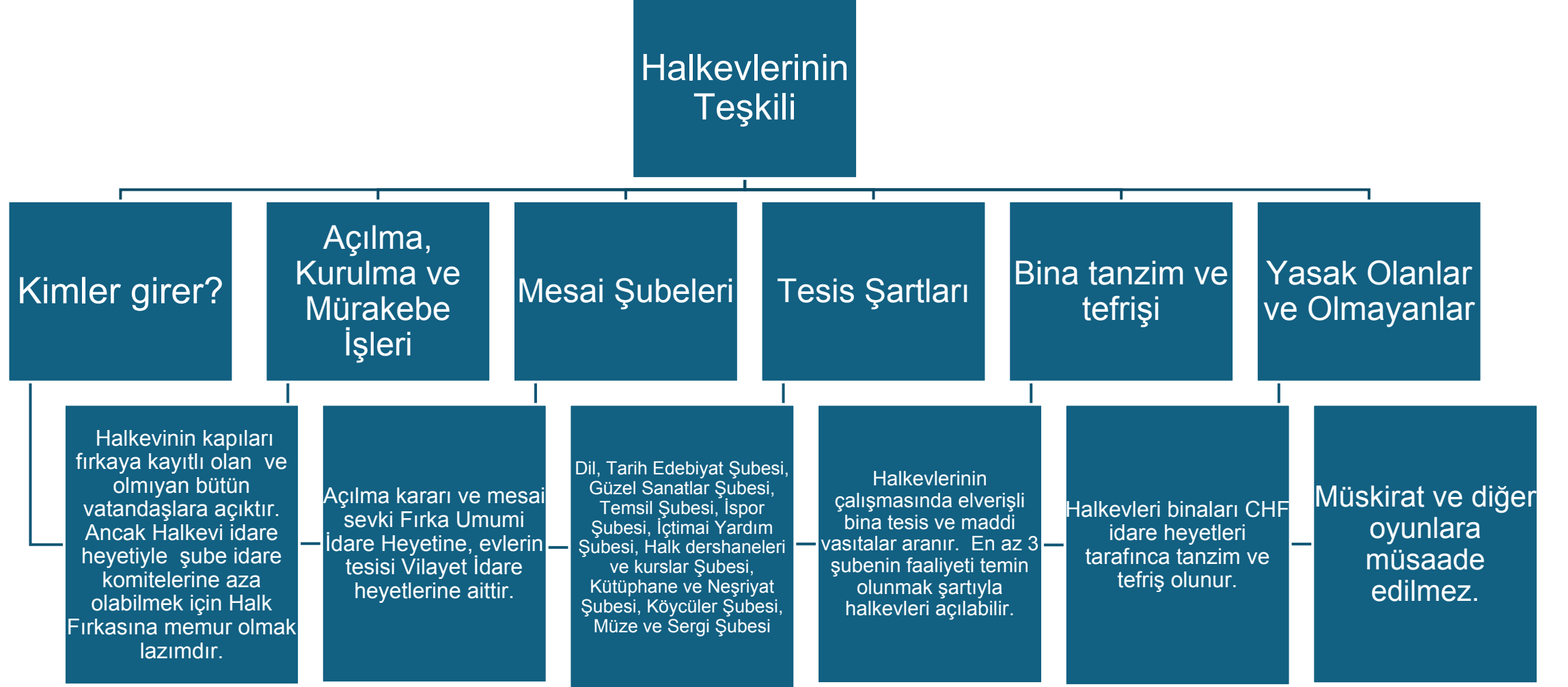
Halkevleri CHP'nin kültür kurumuydu. Cumhuriyet'in laik karakteri başta olmak üzere, rejimin siyasi dayanağı Halkevlerinde işlendi. Halkevleri herkese açıktı (Gündüz, 2019: 142).

Halkevlerinin Açılışı

Devrimlerin kültürel faaliyetler yoluyla halka yayılması amacıyla 19 Şubat 1932 tarihinde Ankara, Afyon, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eminönü, Eskişehir, İzmir, Konya, Malatya, Samsun olmak üzere 14 merkezde Halkevleri açıldı.

Aydın Mebusu Reşit Galip Bey Halkevlerinin faaliyeti hakkında uzun bir konuşma yaptı. Hep bir ağızdan Cumhuriyet Yemini okundu. Tören «Çoban» adlı piyes ve tebrikler ile son buldu (Akyol, 2008: 49)

Halkevlerinin Teşkilinde Umumi Esaslar

Halkevi Şubeleri

DİL, EDEBİYAT, TARİH ŞUBESİ

- Konferanslar
- Milli Dil Ve Anane Tetkikleri
- Neşriyat Mesaisi
- Genç İstidatların Himayesi

GUZEL SANATLAR SUBESİ

- Birleşmek ve Yükselmek
- Aylık Müsamerele ve Musiki Akşamları
- Musikide Güdülecek İstikamet
- Bedii duyuş ve anlayış seviyesini yükseltmek
- Milli marşları ve şarkıları öğretmek
- Milli türküler notalarını ve sözlerini toplamak

TEMSİL GRUBU

- Halkevleri temsil şubeleri, temsil sanatına heves ve istidadı olan kadın ve erkek azadan mürekkebi bir temsil grubu teşkil ederler.
- Temsil Edilecek Piyesler

Halkevi Şubeleri

SPOR ŞUBESİ

- Spora Alaka
- Milli Spor Teşekküllerine Yardım, Hakiki Spor Telakkisini Yaymak
- Yurdun Her Köşesini Sevmek, Gezme Kültürü
- Spor Konferansları

İÇTİMAİ YARDIM ŞUBESİ

- Şefkat ve yardım duygularını beslemek vazifesi, hayır cemiyetlerine ve müesseselerine muzaharet, yoksullara, yetimlere, kimsesizlere imdat, hasta ve muhtaç köylülere şehirlerde bakım temini işsizlere yardım.

HALKEVLERİ DERSANELERİ VE KURSLAR ŞUBESİ

- Gaye ve Vazife: Halkın seviyesini yükseltecek her türlü okuma, yazdırma ve yetiştirme hareketlerinin ilerlemesini sağlamak.
- Vatandaşa Öğretmek Şerefi
- Şehadetname Dağıtmak Merasimi

Kaynak: 1932-CHF. Halkevleri Teşkilât, İdare ve Mesai Talimatnamesi. 1932. Hakimiyeti Milliye Matbaası.

Halkevi Şubeleri

KÜTÜPHANE VE NEŞRİYAT SUBESİ

- Kütüphane ve Okuma Odası Halkevinin Tesis Şartlarındandır
- Kütüphaneyi Tesis ve Zenginleştirme Yolları
- Neşriyat

KÖYCÜLER ŞUBESİ

- Köylü ile şehirli arasındaki sevgi ve tesanüt duygularının kuvvetlendirilmesi
- Anlaşma ve Kaynaşma
- Şehitlerin ailelerine, yetimlerine ve harp malûllerine ihtimam
- Köy Muallimleri köycüler şubesinin tabii azasıdır.

MÜZE ve SERGİ ŞUBESİ

- Müze grubu: mensup olduğu mıntıkadaki tarihi eser ve abidelerin iyi muhafazası hususunda alakadar resmi makamları tenvir eder.
- Sergi Grubu: Birisi güzel sanatlara diğeri ise milli mamulat ve mahsulata ait olmak üzere ikiye ayrılır.

Kaynak: 1932-CHF. Halkevleri Teşkilât, İdare ve Mesai Talimatnamesi. 1932. Hakimiyeti Milliye Matbaası.

Halkodaları

<https://tr-tr.facebook.com/chp-halkodasi/photos> (Erişim Tarihi: 04.10.2022).

CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942,
(Ek Grafikler Bölümü)
TBMM Kütüphanesi, Yer: 74-2107,
Demirbaş: 74-4024

Bir yerde Halkevi açılabilmesi için en az üç şubenin teşekkül etmesi şarttır. Büyük şehir ve kasabalardan daha küçük kasabalara ve köylere doğru gidildikçe Halkevleri teşkilât ve çalışma talimatnamelerinin aradığı muhit şartlarının daraldığı, Halkevi kurulma imkân ve vasıtalarının bu müesseseyi işletemiyecek kadar azaldığı göze çarpmıştır. Halkevi teşkilât ile varılamıyan bu yerlere oraların ihtiyaçlarına, dilek ve şartlarına uygun bir teşkilâtla girilmesi düşünülmüş ve bundan Halkodaları doğmuştur(CHP, Halkevleri-Halkodaları 1932-1942: 17).

Halkodaları

Halkodaları, halkevlerinin aksine kuruluşları son derece pratik olacak ve ekonomik açıdan köylüye ve hükümete önemli bir maddi külfet yüklemeyecekti. Bir anlamda halkevlerinin küçük bir modeli olacaktı. Halkodalarında dokuz şube ayrı ayrı faaliyet göstermeyecek, tüm şubelerin faaliyetleri halkodalarının idare heyetleri tarafından yerine getirilecekti.

Buna karşın üye sayısı yüksek olan halkodaları şube benzeri iş bölümleri oluşturabileceklerdi. Bu anlayış ve görüşler doğrultusunda Cumhuriyet Halk Partisi'nin beşinci kurultayında halkodalarının açılması kabul edildi. Cumhuriyet Halk Partisi Genel İdare Heyeti tarafından hazırlanan ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanlık Divanı tarafından onaylanan Halkodaları Talimatnamesi, 8 Ağustos 1939 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe girdi. (Kumaş, 2024: 1).

Tablo No: 1 1940-1950 Yılları Arasında Açılan Halkodaları

Halkodasının Açıldığı Yıl	Halkodasından Halkevine Çevrilen	Her Yıl Açılan Halkodası Sayısı	Toplam Halkodası Sayısı (Halkevlerine Çevrilenler Dışında)
1940	-	141	141
1941	2	59	198
1942	3	22	217
1943	1	15	231
1944	9	143	365
1945	15	2338	2688
1946	16	1396	4068
1947	8	110	4170
1948	6	97	4261
1949	5	50	4306
1950	5	21	4322
Toplam	70	4392-70=4322	

Tablo No: 2 20 Şubat 1949 Tarihi İtibarıyla Halkodalarının İllere Göre Dağılımı

İlin Adı	Halkodası Sayısı	İlin Adı	Halkodası Sayısı	İlin Adı	Halkodası Sayısı	İlin Adı	Halkodası Sayısı
Afyon	77	Çorum	24	İzmir	174	Ordu	55
Ağrı	18	Denizli	117	Kars	123	Rize	90
Amasya	48	Diyarbakır	14	Kastamonu	51	Samsun	89
Ankara	117	Edirne	35	Kayseri	128	Seyhan	68
Antalya	58	Elazığ	62	Kırklareli	94	Siirt	19
Aydın	21	Erzincan	54	Kırşehir	38	Sinop	10
Balıkesir	141	Erzurum	114	Kocaeli	43	Sivas	79
Bilecik	94	Eskişehir	62	Konya	187	Tekirdağ	77
Bingöl	28	Gaziantep	47	Kütahya	159	Tokat	63
Bitlis	11	Giresun	105	Malatya	54	Trabzon	149
Bolu	38	Gümüşhane	74	Manisa	86	Tunceli	55
Burdur	138	Hakkâri	7	Maraş	61	Urfa	18
Bursa	80	Hatay	26	Mardin	27	Van	16
Çanakkale	92	İçel	75	Muğla	41	Yozgat	49
Çankırı	44	Isparta	64	Muş	31	Zonguldak	80
Çoruh	66	İstanbul	26	Niğde	131	Toplam	4322

Halkodaları 3-7 kişilik bir idare heyeti tarafından yönetilmekteydi.

Halkodası başkanlarının görev ve yetkilerinin Cumhuriyet Halk Partisi il-ilçe-nahiye teşkilatları tarafından tespit edilip partinin genel sekreterliği tarafından onaylanacağı bildirilmekteydi.

Halkodaları faaliyetlerini altı aylık raporlarla parti vilayet idare heyeti aracılığıyla parti genel sekreterliğine bildirmekteydi.

Halkodalarının faaliyetleri ve maddi durumları bulundukları yerleşim yerinin nüfus, ekonomi ve kültürel şartlarına göre değişiklik göstermekle birlikte, birçoğu faaliyetlerini küçük çaplı bir halkevine yaklaştırmaya hedeflemekteydi (Kumaş, 2024: 4-6).

Halkodalarının Kapatılması

Demokrat Partili milletvekilleri tarafından 8 Ağustos 1951 tarihinde TBMM'ye sunulan ve Meclis tarafından kabul edilip 11 Ağustos 1951 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan 5830 sayılı yasayla 478 halkeviyle birlikte 4322 halkodasının faaliyetlerine son verildi (Kumaş, 2024: 6).

Açıldığı Tarih	Her Yıl Yeniden Açılan Halkevi	Yıllara Göre Halkevi Mevcudu	Odadan Eve Çevrilenler	Yıllara Göre Halkodası Mevcudu
1932	14	14	-	-
1933	41	55	-	-
1934	25	80	-	-
1935	23	103	-	-
1936	33	136	-	-
1937	31	167	-	-
1938	43	210	-	-
1939	163	373	-	-
1940	6	379	-	141
1941	2	383	2	198
1942	3	389	3	217
1943	4	394	1	231
1944	3	406	9	365
1945	17	438	15	2688
1946	1	455	16	4068
1947	-	463	8	4170
1948	-	469	6	4261
1949	-	474	5	4306
1950	-	474	-	4306
TOPLAM				474+4306=4780

Kaynak: CHP 16. yıldönümünde halkevleri ve halkodaları,
Ankara. 1948; Akt: Zorlu,2004: 22).

Halkevlerinin Kapatılması

Muhalefet DP'den gelen tepkiler CHP'nin 7.Kurultayı'nda Halkevleri konusunun da görüşülmesinde etkili oldu. Kurultay'da Halkevleri'nin bağımsız birer yapıya dönüştürülmeleri fikri benimsendi. Halkevlerinin yapmış olduğu harcamalar mali denetimden geçirilmeye başlamıştı (Zorlu, 2004: 94).

Halkevlerinin Kapatılması

Halkevleri'nin doğrudan doğruya komünizm propagandası yaptığı ileri sürülmemişse de Sovyet Rusya'da benzeri bir projeden esinlenerek kuruldukları iddia edildi.

Demokrat Parti iktidara geçince Halkevleri binalarının büyük kısmı, Halk Partisi'nin bunları devlet parasıyla yaptırdığı ve parti namına tescil ettirdiği gerekçesiyle müsadere edildi ve 5830 sayılı kanunla hazineye intikal etti (Karpas, 2010: 461).

Kaynakça

Akyol, Y. (2008) *İzmir Halkevi (1932-1951)*. Ankara: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını

Akyüz, K. (1986). Türk Ocakları. *Belleten*, 50(196), 201-228.

Bulut, S., (2024). “Halkçılık”, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/halkcilik-ilkesi/?pdf=3627> (Erişim Tarihi 24.05.2024).

C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları 1932- 1942.

CHF. Halkevleri Teşkilât, İdare ve Mesai Talimatnamesi. (1932). Hakimiyeti Milliye Matbaası.

Çeçen, A. (1990). *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*. Ankara: Gündoğan Yayınları.

Gündüz, M. (2019). *Kronolojik ve Tematik Türk Eğitim Tarihi*. 2. Baskı. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Karaer, İ. (1989). *Türk Ocakları ve İnkılaplar (1912-1931)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü. Ankara

Karpat, K. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kumaş, N. (2024). “Halkodaları”, 30/05/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/halkodaları/?pdf=5538> (Erişim Tarihi 28.05.2024)

Özer, İ. (2021). *Türk modernleşmesinde halkevleri ve Diyarbakır Halkevi örneği*. Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi.

Zorlu, A. (2004). *Türkiye'de Halkevleri*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Anabilim Dalı. Konya.